

Berecz Ágnes Gabriella

Pitypang

(Elmélkedés Kaffka Margit és Ady Endre barátságáról)

1. Botanika. A történet, amelyről szó van, nem új, csak még nem mesélte el senki. Itt volt mindvégig az orrunk előtt minden epizódjával és minden szépségével együtt, de lám, olykor száz év kutatómunkája is kevés ahhoz, hogy az irodalomtörténet lapjai között megbújt félmondatocskákból, utalásokból összeálljon egy valós történet. Valós? Ha kevés az információ, hajlamosak vagyunk találgatni, különösen ha a szereplők az írásaikkal maguk adják szánkba az „így történhetett” elemeket.

Esetünkben Kaffka Margit és Ady Endre kapcsolatáról van szó.

Minden kortárs életrajzírójuk megemlíti, hogy nagyon szerették és tisztelték egymást, de nagyjából ennyi. Még Földessy is csalódást okoz a szűkszavúságával: „Ady írotársai közt melegebb szívvel, legtársabban Móricz Zsigmondot szerette, a nőírók közül Kaffka Margitot”,¹ de máshol se bőbeszédűbb: „Ady nagyon sokra becsülte Kaffka Margitot. Többször beszélt róla, s nagyon nagy szeretettel és megbecsüléssel.”²

Ezzel kész? Az ilyen közlések csak arra jók, hogy legendává váljanak, mármint hogy Kaffka Margit és Ady jó barátok voltak. Miből állt ez a barátság? Milyen volt a kapcsolattartásuk? Mit takart az egymás iránti ragaszkodásuk?

Kaffka Margit és Ady barátsága az irodalomtörténet egyik igen különleges pitypangja. Már rég halott mindenki, aki a virágját látta, a repülőszőrös magbóbitája pedig az Idő kedvenc játéka volt: szanaszét fújta. Ne intézzük el a pitypangot azzal, hogy értéktelen gaz, mert ennél sokkal többet érdemel. Magas az A-vitamin-tartalma, de megtalálható benne kisebb mennyiségben a C-, B-, és D-vitamin is, így például kirándulás közben pár levél elrágcsálása biztos a hasznunkra válik. Ha egyszerre csak eltűnne a természetből, mindenképpen érdemes lenne a magjait felkutatni, és a legéletképeesebbekből új növényt nevelni.

Kaffka Margit Adyhoz írt leveleiből ma csak négy ismert, és még egy rövid üzenet, amit közös barátaikkal írt. Ady többkötetnyi fennmaradt leveléből hány íródott Kaffka Margitnak? Nulla. Pedig nagy levélírók voltak mindketten. Mit higgyünk? Vagy valaki ül a leveleken, vagy elkallódtak, de hogy írtak egymásnak, az biztos.

Elveszhettek... Ady levelei a háború alatt Temesváron, vagy Margit hirtelen halálát követően a budai lakása felszámolása során. Ha Bauer Ervin, Kaffka Margit második férje emlékül magával vitte felesége levelesládáját az emigrációba, akkor még kisebb az esély, hogy valaha is előkerülnek. És Kaffka Margit levelei hová tűnhettek? Párizsban, Lédáéknál „egy szekrény tetején nagy, barna papírdoboz állt, amilyenekbe áruházak csomagolnak. Ez teli volt

¹ Földessy Gyula, *Ady minden titkai*, Magvető Könyvkiadó, 1962, 175.

² Uo., 206.

Ady apró-cseprő írásaival és Adyhoz írt levelekkel.³ Hihetnénk, hogy a Diósy házaspár többszöri költözködése során nem cipelte magával, ám Révész Béla szerint megőrizték,⁴ sőt Léda később még egy fióknyi levelet talált, amit szintén Révésszel válogattak szét. Vajon ennek a szűrésnek estek áldozatul Kaffka Margit levelei? Elveszhettek még Érmindszentről is, ahol az Ady-rokonság rostálta meg a levélhagyatékot. Mindenesetre furcsa, ha egy komoly barátság dokumentumai több helyszínen köddé válnak.

Ha levelek nincsenek, közelítsünk máshonnan! Induljunk ki abból, hogy melyek voltak a közös vonásaik, amelyek közel hozhatták őket egymáshoz?

Kaffka Margitot már kamaszkorában szembesítették a különtségével, ami attól kezdve frusztrálta. A környezet, amelyben nevelkedett, szimplán betegnek tartotta az értékrendjét. Előrébbvalónak tartották, hogy dámává fejlődjön, mint önálló életre képes, gondolkodó nővé. Ha nagy az erőfölény, minden egészséges elmében felvetődik a kérdés: nem bennem van a hiba? Egy idő után már a fejét tette volna rá, hogy nem, csak épp meggyőzni nem tudott erről senkit. A papírra vetett és nyomtatásban megjelent gondolataival aztán már más volt a helyzet, de felhőtlenül ennek sem örülhetett, mert akkor meg a kiadói környezet és az íróársak szellemi fölénye nyomta agyon. Valahogy így alakulhatott ki a kisebbségi komplexusa. Ő azonban – nem mellesleg – pedagógus volt. Méghozzá az a fajta, aki két lábbal áll az anyaföldön: aki megfigyel, elemez, nevel. Nem volt baj az önismeretével. Pontosan tudta, hogy csak alapos önvizsgálattal és az okok feltárásával képes az önértékelési zavarát hatékonyan kezelni. Emellett tanulni, tanulni! És persze nem árt olyan emberek közelségébe kerülni, akik értik és megbecsülik a gondolatait. No, ez meg nem Miskolcon volt, ahol tanított.

Kissé zölden, éretlenül azt hitte, hogy a házassága működhethet majd Frölich Brúnóval, remélte, hogy előreviszi gondolkodásban, kultúrában egyaránt. Ki tudja, Miskolc talán végig azt sutyorogta a férjjelölt fülébe, hogy „á, csak hóbort ez az irkálás, persze sikeres a lány, de majd felhagy velem, ha lesz néhány gyereke, amúgy garantáltan remek erdészné válik belőle”. Nemcsak hogy nem vált Margitból erdészné, de Brúnó lett kénytelen otthagyni az erdőt, hogy a felesége bekapcsolódhasson a főváros irodalmi életébe. Ez 1907-ben történt, amikor Kaffka Margit nevét már minden irodalmi lap ismerte, ő maga pedig minden jelentős szerkesztővel személyes kapcsolatban állt. Igazán ettől sem jött meg az önbizalma. Gyakran leszólta a már többször átdolgozott munkáit, sosem volt velük maradéktalanul elégedett. Nagy szüksége volt a megerősítésekre. Ugyanaz állt a női mivoltára is, különösen a válása után. Nemcsak a szegénysége tette, hanem híresen rossz ízlése is, hogy a megjelenését folyton kritika érte. Az egyik, érzelmi intelligenciával mérsékelten bíró barátja úgy nyilatkozott róla, hogy a legkevesebb női vonzerő sem volt benne. Érzékenységét csak tovább fokozta, ha nem azt mondták róla, hogy költő, hanem hogy költőnő, nem író, hanem asszonyíró... Ezenfelül az anyaság, a dolgozó nők, a pedagógusok, az oktatásügy és a szociálpolitika összes problémáját naponta átélte, elképesz-

³ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra, 1947, 84.

⁴ Ez igaz, ma a PIM-ben van.

tően éles szeme volt minden társadalmi anomáliára. Visszajelzést akart a gondolataira, lehetőleg azonnal, tehát lételemévé vált a beszélgetés.

„Jobban senkinél sem láttam, hogy a valóságot és pedig a legbecsesebb valóságot a szavak jelentik számára. [...] Kaffka Margit volt még eddig a legszenvédélyesebb vitatkozó, akit életemben láttam.”⁵

Nézzük, hogy az eddigiekből Adyt mi csigázhatta fel.

Ady narcisztikus személyiség volt, ez ugye közhely. Arra a kérdésre azonban, hogy a narcizmusa egészséges narcizmus vagy kórosan személyiségzavaros, tudományosan még nem kaptunk választ. Ha az avatlatlan szemlélő kissé elmélyül a különbségekben, a narcisztikus személyiségzavar legfeltűnőbb fogalmi a szégyenérzet, az agresszió, a szeretetnyújtásra képtelenség, amelyek Adyra egyáltalán nem jellemzők. Gyanús viszont, hogy a narcizmusra jellemző grandiózus önbecsülést nála nem tekinthetjük teljesen a hibátlan önismerete eredményének, mivel az is látható, hogy őt a csodálat iránti igénye olykor kiszolgáltatottá tette. Egy-egy frissen elkészült műve után rendkívüli módon éhezte az azonnali elismerést, de legalábbis a visszajelzést. Az ő esetében a grandiózus személyiség ad, minden művével önmagából ad egy darabot, ami felzabálja az énjét, a testét, az egészségét. Ráadásul nem is akármit alkotott: hát gyerünk, mondjatok rá valamit!

A kórosan narcisztikus ember egyáltalán nem tűri a kritikát, Adyra ez sem áll. Nála inkább arról van szó, hogy milyen nivójú a kritika, mi a tárgya, mi a célja, szakmai vagy személyeskedő-e. Az őt ért magas színvonalú, szakmailag védhető bírálatokat korrekten, indulatok nélkül válaszolta meg, olykor versben. Példa erre Hatvany bírálata 1913-ban, amire Ady levélben így reagál: „cukrozott vitriolnak szeretném nevezni, ha merném, a te mindig édesen okos és gyilkosan választó gondolatmunkádat. Megismétlem, hogy kritikádban nem az fáj, hogy igaz, de az, hogy majdnem igaz, s hogy valóban a saját, elhajszolhatatlan, kényszerű, titkos önkritikám.” Ezután jön a vita érdemi része, majd pár nap múlva a Nyugatban a *Hunn, új legenda* című vers.

Tehát Adynak mindenképpen közös vonása Kaffka Margittal – ha más okokból kifolyólag is –, hogy azonnali reflexiót várt az írásaira. Beszélgetni ugyancsak szeretett ő is, különösen az ilyen nyílt tekintetű, egyenes emberekkel. Ráadásul Margit állandóan tele volt kérdésekkel. Feleky Géza írja róla: „Mély violatónusok vegyültek Kaffka Margit szemének szürke színébe, és a mély violatónusok ellenére világított ez a szem: kutatva és szomjasan nézett körül, mindig keresett, mindig kérdezett.”⁶ Adynak nyilván ez is imponált.

Szintén azonos bennük, ahogy a kort, a társadalmat felülről, átfogóan látták. Bizonyos, hogy kölcsönösen élvezték egymás analitikus képességeit. Ezzel szemben a politikára merőben másféle rálátásuk volt. Adyt megveszekegetten érdekelte a napi politika, Kaffka Margitot nem, kivéve egy-egy különös eseményt, aktualitást. Szintén Feleky Géza meséli egy estéjükéről: „Margit soha nem politizált, de ezen az éjszakán sok kérdést tett fel egymásután, és a kérdések kísértetiesen éleslátóak voltak. A holnapután érdekelte Kaffka Margitot, nem a holnap. Reggel a lapok megírták, hány kilométer hosszúságban szegé-

⁵ Tersánszky J. Jenő, *Kaffka Margit*, Nyugat, 1931. 15.sz.

⁶ Feleky Géza, *Kaffka Margitról*, Nyugat, 1927. 1. sz.

lyezték szuronyok Budapest utcáit. De az az utca, amelynek végét Kaffka Margit kérdezte, sok száz és sok ezer kilométer hosszú volt. Ezt az utcát a szuronyok százezrei és milliói szegélyezték, nem pedig néhány száz, vagy néhány ezer szurony. Messzi volt akkor még a háború kezdete [...] Ezen az éjszakán Kaffka Margit már kérdezett mindent és Ady Endre látott már mindent. Kaffka Margit ideges érzékenységgel kérdezte a jövőt, és Ady Endre szeme apokaliptikus erővel, apokaliptikus lázzal rajzolta meg a jövő sötét állomásokat.”

Irodalmi kérdésekben egy húron pendültek. Mindketten elképesztően sokat olvastak, számtalan műbírálatot írtak, nyilván voltak közös könyvélményeik is, és valahányszor találkoztak, bőven akadt megvitatnivaló. Valahogy úgy, ahogy húsz évvel később éppen Kaffka Margit regényeinek nőalakjairól folytat eszmecserét Schöpflin és Radnóti: ezek a nők a korra jellemző típusok-e vagy egyediek, ami mégiscsak fontos kérdés az időállóság szempontjából. „*Pórtelky Magdák és Rosztoky Évák* vannak ma is, nők, akik passzív szenvedéssel, fegyvertelenül küzdenek az élettel. [...] A *Mária évei* hősnője már a regény írásakor nem volt típus, ma még kevésbé az. Már akkor is kivételes jelenség volt, nem az élet egy általánosítható és általánosított formája, hanem egy néha mégiscsak előforduló lehetőség. *Mária* tragédiája nem az önállóságra kényszerült s önállóságra képtelen nő tipikus tragédiája, hanem egy általában, minden élethelyzetben életképtelen nőé. [...] *Rosztoky Éva* nem típus, az ő esete egyetlen nő esete, egyéni eset. Tudjuk, magának Kaffka Margitnak az esete.”⁷

Kaffka Margit és Ady sokat vitatkoztak a feminizmus kérdésein, de hogy ténylegesen Kaffka Margit nőalakjait is kitárgyalták volna, arról nincs dokumentum. Ebben a kérdéskörben ma is zajlik a vita, de egyre többen vannak, akik úgy vélik, hogy ha részletekben is, de minden nőalakjában felfedezhetjük Kaffka Margitot. Ha így van, ebben is egyformák Adyval: nincs színésznájuk, mindig önmagukat írják.

Annak, hogy ilyen jól értették egymást, van még egy, és talán a legfontosabb eleme, hogy rokonok a magányosságban is. Adynak számtalan verse szól az eszmei, elérhetetlen társról. Külön tanulmányt érdemelne ennek az elemzése: miről szólt az a hatalmas, fájdalmas belső magányossága még akkor is, amikor „nő van mellette”. Kaffka Margitnál ez nemcsak versben, prózában is megjelenik: „el tud-e képzelni hát egy olyan együtttest... Istenem, hogy is próbáljam kimagyarázni... amely két összevágó és állandóan diszponált lény eszményi felfokozódása az életművészetben – nemes és finom szürcsölése minden szépségnek, jelentéktelen dolgokban – öltözetek színében, illatokban, apróságokban, szavakban és mozdulatokban –, folytonos megünneplése reggeleknek, deleknek és alkonyatoknak – a világ minden világításának és szűkmarkú szépségeinek! És mindezt valami tudatos mámorban, tökéletesen, soha nem hibázón! – De kibírhatná-e ezt ember, ki a föld terményeivel él? Nem vagyok eszelős, hogy ne tudjam, hova vezetne, még ha volna is a világon társam ezekben az igényekben, még ha rám találna, és akarna is engem.”⁸ Füst Milán így emlékszik rá: „...a tekintetét is látom, [...] ezt az idegességtől puha, bizonytalanságtól állandóan rebbenő, egy kis bizonyosságért esengő tekinte-

⁷ Schöpflin Aladár, *Kaffka Margitról*, Nyugat, 1935. 1.sz.

⁸ K. M.: *Mária évei*, 3. fejezet

tet. S ilyenkor mindig nagyon megfájdul a szívem érte, s azt gondolom, hogy e nagyvilágnak egyik legárvábbja ő volt.”⁹

Kaffka Margit gazdag levelezéskötetében¹⁰ a barátaival és a rokonaival két dologról nem beszél: a verseiről és Adyval való kapcsolatáról. Ezek az intim szférájába tartoztak. (*Vajon beszéltek Adyval valaha is egymásnak a saját verseikről?*)

Kaffka Margit Adyt nagyon korán felfedezte, és vadászta minden betűjét. Erre ne mai lehetőségekkel tekintünk, hanem az 1905-össel, Miskolcon akkor némileg nehezkesebb lehetett minden laphoz hozzájutni. Még csak elszórva tűnedezték fel az *Új versek* majdani darabjai, amikor Kaffka Margit már lelkesedéssel kérdezősködött róla Fenyő Miksánál. Bizonyos, hogy Ady egyik legkorábbi rajongója volt.

Ady ekkor már jócskán találkozhatott Kaffka-művekkel, de nincs nyoma, hogy különösebben felfigyelt volna rájuk. Ő akkoriban Párizsból tudósított a feminista megmozdulásokról, és csak szónoki kérdésként tette fel egy írásában, hogy „kik a mi jelesebb nőíróink?”¹¹

Nem is sejtette, hogy akit nemsokára a legjelesebb nőíróknak tart, már úgy írta meg 1905-ben a *Csend* című, csodálatos versét a *Jövendőnek*, hogy közben a kortársak között egyetlen költőistent ismert, Ady Endrét. Schöpflin írja is később Adynak: „Tegnap beszéltem Önről [...] Kaffka Margittal. Tudja, mit mondott? Hogy amióta Önt olvasta, nem mer verset írni.”¹²

Nincs levél, nincs semmi írásbeli nyomunk, hát honnan tudhatnánk, hogy amikor találkoztak, Kaffka Margit hogyan nézett az istenre, és költőként mennyire volt zavarban mellette? Hogyan nézett rá mint férfira, és nem állapította-e meg magában, hogy ő mint nő sose vonzaná? Tudott Lédáról, a nagyasszonyról, mint mindenki, és hát összevetve magát vele, kézenfekvő, hogy egy végtelenül szegény, túlhajszolt pedagógus labdába se rúg mellette. Így történt? Szerencse, hogy Kaffka Margit mindig önmagát írta... A későbbiekben látni fogjuk a regényekben Kaffka Margit Ady-motívumait, így ha ezek nyomán csak találgatjuk is, hogy hogyan ismerkedtek meg, a kezdeti megilletődöttség után a bensőséges légkör gyors kialakulása felől nem lehet kétségünk.

2. „Adyval én nem érintkezem.” Félmondat, egy pitypangmag: Kaffka Margit Hatvany Lajosnak 1912 tavaszán írt levelében ez áll: „Adyval én nem érintkezem.”¹³

No! Miért nem? Sok esetben ellenszenvesek az indiszkrét életrajzírók, ezúttal azonban megköszönhetjük Bölöninek, hogy pletykált Kaffka Margitról:

⁹ Nyugat, 1928. 23. szám

¹⁰ *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010.

¹¹ Ady Endre, *Az Observatoire-tól a Sorbonne-ig*, Pesti Napló, 1904. március 20.

¹² Schöpflin Aladár levele Adyhoz, 1908. 02. 29., *Ady Endre levelei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, I. kötet, 435.

¹³ *Levelek Hatvany Lajoshoz*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1967, 147. (A levélnek nincs keltezése, de benne szerepel egy dátum: május 2.)

„méltatlankodva panaszkodta nekünk, hogy a Sziget felé a kocsiban szobalányoknak való fogdosásokkal traktálta a költő”.¹⁴ Kaffka Margit barátnője, Herrerné megerősíti ezt, hozzátéve: Margit akkor kiugrott a döcögő konflisból és elmenekült – egyedül haza.¹⁵ Ezt az epizódot további vizsgálat nélkül megemlíti minden életrajzíró. Könnyű legyinteni rá, hogy Ady piás volt, na, bumm, aki ismerte, mit csodálkozik? Csakhogy a történet nem ennyi. Nem az történt, hogy Margit dülva-fúlva hazament, lefeküdt, majd félálomban a háta mögé dobta a történetet azzal, hogy *ha kijózanodik, megbeszéljük*. A barátságuk megszakadt.

Lehet fikciókat állítani. Árulkodó lehet a „szobalányoknak való” kifejezés. A feminista Kaffka Margit a lelke mélyén egy kissé mégiscsak vidéki úrilány maradt? Azt gondolta, hogy az Adyval való kapcsolatában ilyesmi fel sem merülhet?

Más lehetőség is van. Például ha Ady íranta tanúsított tisztelete kérdőjeleződött meg. Ha Kaffka Margitnak egészen addig szent meggyőződése volt, hogy Ady „látja” őt teljes valójában, és igazán fel tudja mérni rokonságukat és a rokon értéküket, ez bizony nagy csorbát szenvedhetett azon az estén, ez is bőven indokolhatná az összetörését.

Gyanús azonban, hogy a valóság egy durvább verzióban rejlik. Kaffka Margit cseppet sem volt prúd, és valószínűleg nem először látta Adyt ittasan. Bohém kávéházi, kocsmás szórakozásaik során bizonyára több gusztustalan, részeg kollégát volt kénytelen leszerelni. Kellett hogy gyakorlata legyen ebben. Adott esetben nyilván tiszteletlen szavakat is le kellett nyelnie. Itt másról lehetett szó: nagyon mélyen megbántódott. Meghalt az isten? Azt azért nem, de elhangozhatott valami, ami kegyetlenül telibe talált, amitől önmagát szégyellte. Pontosan tudta, hogy egy józan Ady őhöz mint nőhöz soha nem közeledne.

Ady Lajosné szerint az affér után Margit „visszavonult a háttérbe”.¹⁶ Csiga-ház? Szó sincs róla! Önismeret, önfegyelem, munkaterápia. Ne feledjük, hogy dolgozó nő volt. Délelőtt tanított, délután a kisfiával és természetesen a füzetjavításokkal foglalkozott, este találkozgatott a szerkesztőivel vagy az íróársáival, rendszerint éjszaka írt. Közeledett a tanév vége, ilyenkor amúgy is kimerült minden pedagógus. Ráadásul már felvett előleget egy új regényre,¹⁷ nem volt nehéz a munkába menekülnie. Írásban egyetlenegyszer utalt az esetre.

Szilágyi Judit *Osvát Ernő és a nők* c. tanulmányában¹⁸ azt feltételezi, hogy Kaffka Margit a „Vérvérös csütörtök” emlékére írt, *Hajnali ritmusok* című versében régi nagy szerelmére, Osvátra emlékszik vissza. Meglehet, de azért az már elég régen volt, s ha fáj is még, megcsendesedve fájhatott, és azóta nagyon sok minden történt vele. Többek között a *Színek és évek* országos sikere, a Nyugat körüli gondok, a napi életben pedig épp olyan rettenetek, mint

¹⁴ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra, 1947, 271.

¹⁵ Rolla Margit, *Kaffka Margit II. Út a révig*, MTA, 1983, 76.

¹⁶ Ady Lajosné, *Az ismeretlen Ady*, Athenaeum Rt., 1943, 246.

¹⁷ Hatvany Lajoshoz írt levél, 1912. július, *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 215.

¹⁸ Kalligram folyóirat, XVII. évf. 2008. ápr.

a „Vérvörös csütörtök”-ön katasztrófába fulladt munkássztrájk. Nem lehet, hogy aznap éjjel az Adyval történtek kísértették?

„Nem úgy jött, mint egy király. Sietett kőszalagként,

Habzsolva itta a vérbort és összetörte a kelyhet,

Úton-útfélen kínált csókot olcsón habzsolni szaladt. [...]

Ilyeneken évődtem ez éjen, és mint aludt vér gyűlt torkomba a keserű emlék.”¹⁹

Aztán az 1912-es év nyarán megírta a *Mária éveit*.

3. Ady-motívumok a *Mária éveiben*. A *Mária éveinek* főhőse Laszlovszky Mária, egy fiatal leány, aki a zárdaiskolában töltött végzős éveiben már többé-kevésbé rendszeres levelezést folytat egy országosan ismert íróval. Az író neve: Seregély.

Ismerős a téma az Ady-életrajzban, ugyebár. Minő véletlen egybeesés!

Bezzeg Boncza Bertuka a regényt olvasva rögtön önmagára asszociált,²⁰ és – lássuk be – egy kamasz lánynak ez kiváló levéltéma. Élt is vele, áradozott Adynak a Laszlovszky Mária iránti empátiájáról rendszeresen. Odáig azonban nem jutott el, hogy rákérdezzen: mondja, Endre bátyám, véletlenül nem beszélgetett ön a levelezésünkről Kaffka Margittal?

Bizonyára igen lett volna a válasz.

Hatvany írja idős korában: „Nem tudom az éveket és napokat szépen sorjával egymásutánba szedni; összevissza képek. A budai bástya alatt, a Vérmező felé húzódó lejtőn kis kocsmakert a Logodi utcában. Gyertyák, apró lámpások, lugas, Ady meg Kaffka.”²¹ Segítsünk az öregnek, derítsük ki, mikor és hol történhetett ez! Az időpont nagyjából megvan, az afférjukat megelőzően 1912-ben lehetett, ebben az időben töltötték a legtöbb időt együtt. A helyszínt még ennyire se kell találgatni, mert Kaffka Margit nagy életrajzírója, Rolla Margit megtette azt a szívességet, hogy megemlékezett róla: „Logodi u. 57. sz. A ház Logodi utcai frontján lakott ifj. Novoszád Ferenc, suszter, a Lovas úti bejáratán pedig egy kicsi pléh tábla hirdette, hogy az ott futó lonc és orgonabokrok mögött idősebb Novoszád Ferenc kiskocsmája rejtőzködik.”²²

Ha Boncza Bertuka kedvelte volna a többszörösen feladványokat, a következő kérdése az lehetett volna, hogy vajon honnan vette Kaffka Margit a *Seregély* nevet? Csak nem a *Seregély és galamb*²³ című Ady-versből? Különben is, miért hemzseg a regény olyan verscímetől, melyeket némi asszociációval össze lehet párosítani Ady-művekkel?

Kaffka Margit nemigen írt fantáziaszüleményeket. Nagyon is reális gondolkodású volt: a témáiért körülnézett a környezetében, azokat belegyúrta az énjébe, így kerültek papírra. Csak találgatni lehet, hogy az Adyval történt afférja után mennyiben kreálta a saját szomorúsága a *Mária éveit*, ám ettől

¹⁹ Nyugat, 1912. július 1.

²⁰ B. B. levele, Csucs, 1913. 01. 08., *Ady Endre levelei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, II. kötet, 523.

²¹ Hatvany Lajos, *Ady*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 465.

²² Rolla Margit, *Kaffka Margit II. Út a révig*, MTA, 1983, 65.

²³ Nyugat, 1908. 21. sz.

függetlenül is figyelmeztethette Adyt, hogy jól gondolja meg, miként játszadozik a kamasz lány levelezőpartnerével. Semmiképp sem eshetett nehezebb Mária bőrébe bújni, illetve fordítva: Máriát önmagából megépíteni. A saját életrajzi elemeit könnyű felfedezni a regényben. Az ő sorsa is zárdaiskola volt, anyja és húga társaságában az ő sorsa is mélységes belső magány volt, az ő sorsa is a konvencionális kisváros lélekgyilkos, a másságot megvető, fojtogató levegője volt. Ő is azon vívódott, hogy az egy-test-egy-lélek, szenvedéllyel fűtött valódi társkapcsolat helyett – némi megalkuvással – megadja-e magát a házasság intézményének, csak azért, hogy a környezete elvárásainak eleget tegyen.

A diáklánynak a híres íróhoz ismeretlenül írt első levele nem saját életmotívum. Az ő Adyval való első találkozását is megelőzhette ugyan levelezés, ám ez azért nem valószínű, mert 1905. július 14-én még Fenyő Miksánál érdeklődött Ady dolgai iránt. „Adynak mikor lesz kötete?”²⁴ Ha Kaffka Margit már valamilyen módon kommunikált volna Adyval, tőle kérdezte volna meg.

Laszlovszky Mária a regényben szintén tanítónő, aki természetesen erről is beszámol híres levelezőtársának: „furcsa kis tankönyveket forgatok meg a kezemben és furcsa kis pénzeket, amikről azt mondják, a munkámmal szereztem, és lassankint szebbé tehetem majd azok életét, akiket szeretek”.²⁵ Természetesen nem mulasztja el megemlíteni a legkedvesebb verseit: „én a magam számára a »Siratóasszonyok«-ban leltem a legtöbbet”.²⁶ Szellemes átkeresztelése Ady *A verselő asszonyok* című versének, hiszen az így kezdődik:

„Nővéreim, verselő asszonyok, / Hogyan látjátok ti a Szépet? / Szebben kacag, hangosabban zokog / Tibennetek az élet? // Szerelem, szülés, lét és költözés: / Az élet-Szfinx nem asszony mása? / Bizonyosan nagyobb megkönnyülés / Az asszonynak sírása.” Felismerhetők a regényben más alaposan kifordított verscímek is. Például a „Trák harcok” mint *A muszáj-Herkules*. Ugye Herkules volt a trákok nagy ellenfele. Felidézi Ady egy régebbi témáját, a nász elől futó lányt,²⁷ de több bibliás motívumát is, mint például az Énekek énekéből: „mikor béviszen engem a király az ő ágyasházába”,²⁸ Jób könyvét, Sulamitot stb.

A regényben Seregélynek „szép, különarcú betűi”²⁹ vannak. Sokat utazik. „Az Ön jachtja, Seregély – mikor fog kirepülni? [...] Vettem a szép kártyákat, a hajója képét; a pompás svájci tájakat...”³⁰ Ady valóban járt Svájcban is, mert ott gyógykezelték Lédát 1909. augusztus 19-től szeptember közepéig.³¹ Luzernben írta a *Valaki utánam kiált* című nyugtalan-nyugtalanító versét.

Ugyanebben a fejezetben megint jól azonosítható Kaffka Margit több, saját leánykori életmotívuma: a főhős vidéken él, ritkán jár Pestre. Az egyik, Sere-

²⁴ K. M levele Fenyő Miksához, *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 110.

²⁵ K. M., *Mária évei*, 3. fejezet

²⁶ K. M., *Mária évei*, 3. fejezet

²⁷ Ady Endre, *Alma kisasszony próba-násza*, Budapesti Napló, 1907. szept. 1.

²⁸ K. M., *Mária évei*, 1. fejezet

²⁹ K. M., *Mária évei*, 2. fejezet

³⁰ K. M., *Mária évei*, 3. fejezet

³¹ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra kiadás, 1947, 213.

gélynek címzett levélben ez áll: „Írja, hogy jól ismeri Szaniszló nagybátyámat, aki a minisztériumban van.” A valóságban „Margit rokona, Kaffka László államtitkár”³² volt, többször vendégeskedett náluk.

Tovább haladva a szövegben felvetődhet, hogy talán mégsem Ady a minta, hiszen Seregély két regényéről esik szó, de aztán megint határozottan Adyra jellemző dolog jön: „Ha Maga küldi el a képet; nagy, nagy örömet szerez – de kérem, ne azt a felkönyöklőset...”

Ezt követően Mária végre személyesen is találkozik Seregéllyel...

De álljunk csak itt meg, s térjünk vissza oda, hogy Kaffka Margit és Ady valójában mikor találkozhattak először.

Margit esküvője 1905. január 17-én volt az Óbudai Katolikus Plébánián. Csak pár napot töltöttek Budapesten. Ezalatt akár össze is futhattak Adyval egy szerkesztőségben vagy egy kávéházban, és futólag bemutatthatták őket egymásnak, ugyanis Ady épp egy héttel azelőtt érkezett haza Párizsból.³³ Ez azonban megint csak kétséges, éppen Kaffka Margit fent említett, Fenyő Miksához írt levele miatt. Azért fontos ez a levél, mert elárulja, hogy Kaffka Margit aztán július elején pár napra ismét felruccant, és erről így ír Fenyőnek: „Nagyon örülök, hogy megismerhettem magukat...” Mivel – valami ugratás kapcsán – Színi Gyulát, a Budapesti Napló egyik újságíróját nevezi nevén a társaságból, könnyen elképzelhető, hogy Ady is jelen volt, hiszen Színivel munkatársak voltak. Ekkor történhetett meg a bemutatás. Persze itt komolyabb beszélgetésre még nem kerülhetett sor, de Margit számára mindenképpen élmény, s talán épp erre utal itt a kérdéssel: „Adynak mikor lesz kötete?”

Kitérő: Mizéria egy levél körül. Kaffka Margitnak az Adyhoz írt fennmaradt levelei közül az első:

„Kedves Ady! Csodálatosan szépek a versei, – engedje, hogy szívből üdvözöljem értük. – Nevessen, – de örülök az Új Idők »kegyes engedményei«-nek, mert a »középosztály« lelkiismeretébe csak azon át lehet eljutni. Pedig sajnálnám a középosztályt, ha semmi jó dolog nem juthatna hozzá. Szíves örömmel üdvözli

Fr. Kaffka Margit.”

A boríték pecsétjén csak a március 1. olvasható tisztán, az évszám majdhogynem teljes egészében elmosódott. Rolla Margit szerint 1905-ben kelt. Ady Lajosné azt állítja, hogy 1908-ban még ismeretlenül írta Adynak abból az alkalomból, hogy – először és utoljára – az Új Időkben olvasta a verseit. Belia György, Ady leveleinek szerkesztője nyilván ez utóbbi alapján szintén 1908-ra teszi, az a levelezéskötet, amelyet Vitályos szerkesztett, 1909-re tippel.³⁴

³² Rolla Margit, *A fiatal Kaffka Margit*, MTA, 1980, 21.

³³ Brüll Bertának jelentette Budapestre érkezését január 11-i keltezésű levelében (*A. E. levelei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, I. kötet, 160.)

³⁴ *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 168.

Mindegyik verzió támadható.

Az 1905-ös dátum azért, mert ekkor se Adynak, se Kaffkának nem volt kapcsolata az Új Időkkel.

Az 1908-as és 1909-es dátum még több sebből vérzik. Egyrészt a levelet Kaffka Margit a Budapesti Naplón keresztül küldte Adynak. 1907. június 13-tól Ady már nem volt a Budapesti Napló munkatársa,³⁵ Kaffka Margit erről nyilván tudott. 1908-tól meg már együtt dolgoztak a Nyugatnál, kézenfekvő lett volna oda címezni a levelet. Másrészt az Új Időkben Ady versei 1908. november 29-én jelentek meg. Az üdvözlésük 1908 márciusában lehetetlen, 1909-ben kései.

Nem melleleg: az égvilágon semmi nem bizonyítja, hogy Kaffka Margit ismeretlenül írta a levelet. Legkevésbé a levél hangvétele. Ismeretlenül akkor sem kezd így egy levelet az ember, ha már országosan ismert szerző.

Mi lehet a megfejtés? Csakis 1906, és ez bizonyítható. Nézzük a kronológiát! Januárban kijött az *Új versek* kötet. Nem kérdés, hogy Kaffka Margit meg volt örülve érte. Fenyőnek írja Miskolcra február 3-án: „P.I-t cseppet sem kívánom olvasni, Ady Endre könyvét igen. [...] Adynak mondja meg, gratulálok.”³⁶

Majd a február 18-án megjelenő *Új Időkben* (igen, a Herczeg Ferenc népi-nemzeti, konzervatív beállítottságú lapjában) meglepő módon pozitív kritika született a kötetéről. Az írás ezzel zárul: „Ady Endrének ma már vannak igenis tisztelői, a nagy többség azonban, még mindig nem vett róla tudomást. Ez pedig súlyos igazságtalanság. Adyt lehet szeretni, lehet szidni, lehet csúfolni, de oly erős tehetség, hogy éppen a mi viszonyaink között észrevenni és megismerni mindenképpen kell. A kötetet olvasóink különös figyelmébe ajánljuk.”

Erről szólnak tehát az *Új Idők* „kegyes engedményei”, erre ragadt tollat Kaffka Margit, és írt vidám hangú üdvözlést Adynak. Kár, hogy Ady válasza nincs meg, azonban egy reflexiója fellelhető. Vészi Margitnak 1906. március 27-én kelt levelében írja: „Hinné-e, hogy az én kötetemet Kaffka Margit, Neményi Erzs, Jacobi Lívia s általában asszonyemberek érezték meg legjobban?”³⁷

Így kerek a levél körüli történet. No de e kis kitérő után térjünk vissza a *Mária évei* regényhez, és abban Mária találkozásához Seregéllyel. Erre a férfi lakásán kerül sor. Mária, mielőtt belép, fohászkodik: „Istenem, engedd, hogy minden szépen menjen, hogy semmi el ne romoljon, hogy ne mondjak semmi visszatetszót, semmi kiábrándítót, ő sem.” „Beszéltek a vidéki városról, az író új darabjáról, könyvekről. [...] de még ürügy volt mindez, hogy tájékozódjanak, megszokják egymás levegőjét, és önmagukat a másik szemével vizsgálják.” Kezdeti zavarukat oldandó, Mária körülnéz a szobában. Egy fényképre mutat: „– Az édesanyja, ugye? – Igen. – A lány a képre nézett, majd a férfi arcára és megint vissza. – A szeme egészen olyan.” S ha netán még ezután is kételyeink lennének, hogy Kaffka Margit szeme előtt Ady lebegett, mialatt a *Mária évei* írta, elmerenghetünk az olyan véletleneken, hogy ott van a lakásban Seregély

³⁵ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra kiadás, 1947, 72.

³⁶ *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 117.

³⁷ *A. E. levelei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, I. kötet, 206.

(férjzett) élettársának szépséges agara, és természetesen a hölgy portréja is, „mely fekete fátyolruhában ábrázolta az asszonyt, nagy, fekete csipkés kalapban, sok, sötét ibolyával fedetlen gyönyörű vállalai körül”. „– Igen, mondta később (Seregély) félhalkan, komolyan, – annak az asszonynak nagyon sokat köszönök. Ami energia van bennem, lebírás és bizalom önmagamban, mind azóta...” Ki ne asszociálna Lédára?

Mária részéről végül összegzése is van a találkozónak: „Szebben, hibátlanabban nem is képzelhette magános éjszakai órák finnyás ábrándjaiban. Egy percnyi zavaró emléke nincs – egy szertelen mozdulat vagy szó a másik fél részéről sem –, ő százszor hálás neki ezért. Tán élete legszebb félórája volt ez! És hála azért a nemes, szép gyöngédségért, hogy [...] nem alázta meg őt szerelmében a hiúsága vagy kíváncsisága valami léha játékaival. Így – így szép volt legalább.”

Látni való, hogy mennyire Kaffka Margit-os ez az utóbbi gondolatsor: tisztán mutatja az agyontépázott önbizalmát és a szemérmességét. Véletlenek sorozata ez, vagy pityangmagok? Az persze nem lehet igaz, hogy Kaffka Margit Adyéknál vendégeskedett volna, hiszen akkoriban nem volt olyan, hogy „Adyék”. Huzamosan berendezkedve Budapesten nem voltak soha. Léda 1907. „decemberben rokonainál tölt Budapesten néhány hetet”,³⁸ Adynak pedig egész addig, míg Csinszkaival a Veres Pálné utcába költöztek, nem volt Budapesten otthona.

Az viszont bizonyos, hogy Kaffka Margitra Ady személyesen is delejes erővel hatott. Hogy kissé szerelmes volt-e belé? Ezt ne találgassuk! A regényben azt mondja Mária a barátnőjének: „Ez az érzés egyoldalú nálam; tán nem is az, amit ti szerelemnek hívtok. De én annak mondom. – ez elnevezés dolga, ugye? – Ő nem is tud róla, őnála nem egyéb igazi barátságna.”³⁹

Tovább vizsgálva a regényt, található benne még egy igazán beszédes Ady-motívum.

Mária – jóval azután, hogy nem kiseretett Seregélyből, inkább csak tudomásul vette a kudarcát – egy újságból értesül, hogy Seregély miként bánt el az asszonyával. „Hogy történhetett? – De hiszen... az asszony! [...] És érthetetlen, fájó, kízó hevésséggel vetette magát erre a kérdésre minden gondolata. Mi történik az asszonnyal? Mit érezhet, hogy van, hogy viseli el? Elbírja? [...] Azonosította magát az idegen nővel, akit sohase látott, vele volt minden forró részvételével, szeretetével.”⁴⁰

Szerb Antal azt „érzi” Kaffka Margitnál, hogy „kevés dolgot talál ki, regényei vonzerejét a női igazmondásuk adja meg”.⁴¹ Nem bírálát ez, hanem tömör ténymegállapítás. Kaffka Margit ilyen: nem az életrajzírói által előretolt bőbeszédősége, bohémsége és a külsőségek a legjellemzőbbek rá, hanem az embersége és az őszinte empátiája. Ady tudta róla.

Még egy idézet a regényből, ami viszont ténylegesen az afférjukra is utalhat:

„Nem fogadod el, hogy az ember nem azért ölel meg valakit, mert a Csudát, a Kifejezhetetlent, az Örökkévalót érzi, hanem mert ölelni van kedve, és pont azt

³⁸ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra kiadás, 1947, 152.

³⁹ K. M., *Mária évei*, 4. fejezet

⁴⁰ K. M., *Mária évei*, 8. fejezet

⁴¹ Szerb Antal, *A magyar irodalom története*, Magvető Könyvkiadó, 1972, 472.

a bizonyos asszonyt szeretné leginkább ölelni. És hogy a barátság, bajtárság azért ezen kívül és túl érintetlen maradhat; az külön ügy, talán magasabb rendű.”⁴²

4. Mária-Grün. A *Mária évei* folytatásokban 1912. október 16-tól év végéig jelent meg a Nyugatban. Hogy Ady így végigolvasta-e, vagy csak helyenként belekalandozott, nem tudni. Ez utóbbi is lehetséges, mivel katasztrofális állapotban volt ekkor. Bölöni szerint itt már nem arról volt szó, hogy gyakran mulatott, duhajkodott, hanem az vehető ki a szavaiból, hogy 1912-ben év végére kifejezetten alkoholistává vált. „Kezdi gyöngévé, felelőtlené tenni az ital, melynek mámorea ködösen úszik napjai felett. Úrrá lesz fölötte az alkohol. Csorbítgatja akaraterejét, bátor dacait, kikezdi megingathatatlanságát és – már-már félünk – jellemét. Ady komoly gyógyításra, szanatóriumra szorul.”⁴³ Mire pár hónap múlva a *Mária évei* könyv alakban jelenik meg, már jobban van, Hatvany Lajos jóvoltából Mária-Grün híres szanatóriumában „reparálódik”. A könyv semmiképp sem kerülhette el a figyelmét, mert levelezőtársai közül ketten is említették. Boncza Berta⁴⁴ teljes izgalomban olvasta, Keresztszeghy Zoltán⁴⁵ lelkendezve: „Kaffka Margit károly-szatmári regénye egészen óriási. A tavasszal azt kérdezte tőlem, hogy lesz-e valaha is ő veled, (Jászi) Oszkárral, Móriczcal egy sorban, a legelsők között. Én borzalmas zavarba jöttem, s hirtelenjében nem tudtam mit felelni, egész kínos volt a helyzet. Hát most már mondom, meggyőződéssel és becsülettel mondom, hogy ott van ő is negyediknek, hármótok mellett.”

Ady mindenképp jobban értette ezt a könyvet, de Margit amúgy is sokat járhatott a fejében. Még mindig bánthatta az afférjuk...

Minden emlékirat és az egész Ady-irodalom átvette Bölöni romantizált, téves visszaemlékezését, miszerint Ady Kaffka Margitnak írta a *Nő-kergető, fényes hazugság* című versét. Hát nem. Bölöni még tetézi is: „Kaffka Margit jóleső kedvesen büszkélkedett el a verssel, amit, mint asszony, de még inkább, mint író kapott, mint Ady múzsája.”⁴⁶ Ez teljességgel kizárt, mert 1. Bölöni szerint az afférjukat megelőzte a vers, noha az a Nyugat december 6-i számában jelent meg, az afférjuk pedig előzőleg májusban történt. 2. A vers megjelenésekor a Nyugatban még nem volt dedikáció. 3. A vers Ady aktuális nagy árvaságáról szól, mint számtalan más verse is, Kaffka Margitnak semmi köze nem volt ehhez.

Az afférjuk után Ady *biztosan* írt neki levelet. Ennek az elveszett levélnek a tartalmát nem nehéz elképzelni, hiszen ismeretesek a különböző „rosszaságai” utáni bocsánatkérő és bűnbánó levelei. Ezek néha igazán becsületes, valódi bűnbánatok, a magatehetetlenség elgyötört vallomásai. Ezúttal különösen szerencsétlennek érezhette magát: az *Elbocsátót* követő hónapok szánni valóan nyomorult önmaga- és asszonykeresése után Kaffka Margit volt az utolsó, akit meg akart volna bántani.

⁴² K. M., *Mária évei*, 7. fejezet

⁴³ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra kiadás, 1947, 275.

⁴⁴ Boncza Berta levele Adyhoz, 1913. 01. 08.

⁴⁵ A. E. *Levelei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, I. kötet, 206., Keresztszeghy Zoltán levele Adyhoz: 1913. 01. 12.

⁴⁶ Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra kiadás, 1947, 271.

1913 tavaszán Mária-Grünben, a kúrája közben Ady *A magunk szerelme*⁴⁷ kötetet szerkesztette. Különös gonddal írt dedikációkat a barátainak a versek mellé, így Kaffka Margitnak is. Nyilván a tárgy miatt címezte neki a *Nő-kergető, fényes hazugságot*, s Margit, ha dicsekedett is valaha Bölöniéknek ezzel, semmiképpen sem mint „múzsza” tette, sokkal valószínűbb, hogy gyermekien örült az ajándéknak, az elismerésnek: „*Kaffka Margitnak, a nagyon nagy író-asszonynak küldöm*”. Biztos jólesett neki, hogy Ady is gondol őrá...

Van Adynak néhány olyan verse, amely látszólag úgy lóg a levegőben, mint egy zsinórtalan, héliumos lufi. Magasan, elérhetetlenül, vagyis még nem fejtette meg senki, se a keletkezésének körülményeit, se a címzettjét, se az üzenetét. Az egyik ilyen (*gyémánt-pitypangmag?*) a *Könyörgő, májusi levél*.

Schweitzer Pál a Mylitta-könyvében⁴⁸ megemlíti, hogy olvasott olyasmit, hogy titkos Léda-Ady találkozó dokumentuma lenne ez a vers, ami simán cáfolható. Schweitzer, a maga részéről azt bizonygatja, hogy ez Mylitta-vers. Pedig ezt nem volna szabad! Ady összerakta a Mylitta-verseket egy ciklusba⁴⁹, ez azon kívül van, nincs apelláta.

Könyörgő, májusi levél

*„...Je sais ton coeur, mon coeur...”:
a csak-egy-Asszonynak küldöm*

*Szivem ütném rá pirosan e virágos,
Alkonyi kékbe burkolt, de szomorú
S bágyadt írású, májusi napra.*

*De levelem, mire elérne, virradna
És félénk fakulók a mi betűink.*

*Titkokat küldenék, küldeném magam,
Ki itt állok, mióta a szemedben
Sorsom villant és százszor szenvedetten
Szenvedem a te oldatlan sorsod,
Titkod és sorsom, sorsod és titkom.*

*Május diktál és nem tudom, hogy mit mond,
Csak azt tudom, hogy elmentél hamar,
Hogy jó szemeddel oly kicsinyig néztél,
Föl se mentettél, pörbe sem idéztél,
Titkunk titok és a pörünk pihen
És múltjaink dermedik a Napot.*

⁴⁷ 1913. március végén jelent meg, Nyugat Kiadó.

⁴⁸ Schweitzer Pál, *Ady és Mylitta*, Argumentum Kiadó, 2000.

⁴⁹ *Ki látott engem* c. kötet, *Őszi, piros virágok* c. ciklus

*Ha azt mondom: mégis te vagy a Kezdet,
Látom, ahogy a homlokodon
Ezer gyanú méltó fájdalma reszket
S hogy a szemed távolban is bezárod.*

*S én künnrekesztve dideregve várok
És félek is, hogy a szemedbe fogadsz.*

*Nagyon látsz majd és kegyelem nélkül látsz
És könnyeiddel vegyülve megtudom,
Hogy kit siratsz, mit siratsz, meddig
Félsz még és miért kell neked félned.*

*Jaj, az a május, ez az Élet,
Jaj, mi két ember, akik félünk,
Holott titkunk miénk s a bátraké a Sors.*

*Olyan csodásan kezesek a titkok,
Fogózzon a szívembe a szíved
S ne átkozz semmit, ami elmúlt
S úgy várd a késő üdvösséget.*

*Az elfáradt szívek is szépek
S áldottak az ölelő zokogások.*

*És meg ne ríkasson a levelem
S a május: ne sírj, mert sírok én.*

Mi a vers mottója? Egy úton-útfélen dudorászott, korabeli sanzonrészlet? Lehetne, de nem az, hanem Francis Vielé-Griffin (1864–1937) francia szimbolista költő *L'étape (Pihenő)* c. versének részlete. Griffin közéleti ember is volt, hangos szocialista, nem mellesleg a versei roppant népszerűek a tízes évek francia antológiáiban. Ennek a versének egyelőre nincs magyar műfordítása. Szimbolista vers, amelynek a megértése után se a címét, se az Ady által idézett részét nem lehet szó szerint fordítani. „Je sais ton coeur, mon coeur” – a tartalom nyomán így értendő: ismerem a szívedet, a szívem az, egyforma az enyémmel. Ez a motívum átlengi az egész verset. Tudom, hogyan érzel, hogyan gondolkozol, ugyanazt éljük meg. Mentél előre se látva, se hallva valamely remény felé, amiről – ha olykor megrészegít is – tudod, hogy áztat, és ettől vagy szomorú. Ha a halál fenyeget, minden remény kegyetlenné válik, és minden nevetés zokogásba fúl. Ül mellém, egyformák vagyunk! Ha nagy öröm ér, az is okozhat könnyeket, s ha csak vidámsággal hárítod a szorongásod, a szomorúság akkor is megjelöl. Ül mellém és sírj! Csak az emberfeletti szeretet az, amitől addig sírunk, amíg el nem mosolyodunk.

Tömören ez a gondolatsor bújik meg a *Könyörgő, májusi levél* mottója mögött.

Földessy Gyula tisztas kísérletet tesz a vers értelmezésére,⁵⁰ de csak odáig jut, hogy itt egy elvarratlan szálról, le nem tárgyalt, lezáratlan ügyről van szó. A titok szó az, ami zavaró. Adynál ez sok más esetben is szimbólum, itt sem szó szerint értendő. Nem rejtett vagy elhallgatott dolgot jelent, hanem a pszichét, a lelkiállapotot. „*Titkunk titok*”: a lelkiállapotunk olyan, amilyen. Másik, kérdéseket felvető mondat: „*Te vagy a Kezdet*”: ízig-vérig asszony vagy. A *Ki látott engem?* kötetben éppúgy, mint a Nyugatban való első megjelenésekor így jelent meg: „Jaj, az a május, ez az Élet”. Később, jó pár Ady-összesben már így szerepel: „Jaj, ez a május”. Nem tudjuk, hogy okoskodhattak, akik átírták, de ez nagyon nem mindegy! Nem mentség, hogy nem értették.

Kafka Margit értette. Ady a „csak egy Asszonynak” küldte, név nélkül. Nincs senki, akivel Ady többet vitatkozott a nemek közti különbségekről, akit többet ug-ratott volna az „asszonyíró” kifejezéssel, aki többet mulatott rajta, amikor a Nyugat-vacsorákon Margitot nem az írók közé, hanem az asszony-asztalhoz ültették.

Csodálatos Schöpflin Aladár elemzése Ady szerelmi lírájáról⁵¹ (talán övé a legszebb az egész Ady-irodalomban). Ő hívja fel rá a figyelmet, hogy Ady „a nőnek éneklí szépségét, testének, egész lényének ellenállhatatlan vonzását az érzékekre, de egy szava sincs a szeretetre. [...] A szenvedély a túlfeszítettségben elveszti a realitását, hideg tűzzé válik, vakít fehéren izzó fényével, éget a lángjával melegség nélkül. Nincs közegellenállás, nincs mit melegítsen.”

Ady 1913 tavaszán Mylittába volt reménytelenül szerelmes. A *Könyörgő, májusi levél* nem szerelmes vers. Színültig szeretet. Összekacsintás a címzés, maga a vers pedig minden idők legmelegebb hangú bocsánatkérése, éppen az afférjuk évfordulóján.

5. „Vágyni hogy szeretnék”. Se Rolla Margitnál, se Bölöninél nincs jelzés arról, hogy Kafka Margit és Ady mikor találkoztak legközelebb. Mária-Grünből Ady egyenesen Érmindszentre ment, Kafka Margit ekkortájt érkezett haza Rómából. Június elején ugyanis az amúgy Rómában élő barátnője, Héczey Erzsébet összeakadt vele a Kígyó utcában, és meghívta magához, fedezve minden kiadását. Ez nagy jótétemény volt a részéről, mert – ismét a tanév végén – Margit nemcsak végtelenül kimerült volt, de szegény is, beteg is, érzelmileg pedig magányosabb, mint valaha. Kisebb baja is nagyobb volt annál, Adyra már nem haragudott. Ez onnan tudható, hogy az utazás után Erzsébetnek írt köszönőlevelében utálatosnak találta Budapestet, különös tekintettel arra, hogy „Lesznai már falun, Ady még nincs itt, Ignotus váratlanul eltűnt a városból”.⁵² Ady – a levelei tanúsága szerint – augusztus elején töltött egy hetet Budapesten. Ekkor találkoztak újra, és végre kibeszélgették magukat. Nem kérdés, hogy a legteljesebb egyetértésben búcsúztak el egymástól, mert ennek dokumentuma van.⁵³ Ady még egy hónapra visszautazik Érmindszentre, Kafka Margit

⁵⁰ Földessy Gyula, *Ady minden titkai*, Magvető Könyvkiadó, 1962, 223.

⁵¹ Schöpflin Aladár, *Ady Endre*, Nyugat Kiadó, 1934, 54.

⁵² K. M. levele Héczey Erzsébetnek, 1913. 07. 01., Rolla Margit, *Kafka Margit II. Út a révig*, MTA, 1983, 80.

⁵³ Kafka Margit levele Adyhoz, 1913. 08. 20., *Kafka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 169.

ezalatt ír, új novelláskötetet állít össze. Ady üdvözlőkártyát küld neki, csak olyan kis odagondolósat, de Margit erre egy hosszú levélben válaszol, amely szerencsére fennmaradt. Hogy miért szerencsére? Mert ez az egyik legszebb levél, amit valaha ember embernek írt. Igazuk van azoknak, akik azt tartják, hogy ha valaki Kaffka Margit életművéből semmit se ismer, de olvasta ezt a levelet, akkor is megállapíthatja, hogy máig ő a legnagyobb magyar írónőnk.

Ady Lajosné így méltatja: „Csak egyedülálló emberek nagy magányából szakadnak ki, csak hasonszőrű embereket tisztelnek meg az olyan véres őszinteségű vallomások, mint Kaffkáié.”⁵⁴

Szívbe markolóan hiányzik Ady válaszevele. Később, időről időre folytathatták még az eszmecserét a reményeikről és a reménytelenségükről. Ezt is csak elképzelni lehet. Schöpflin Aladár segít: „Adynak igenis voltak ideáljai. Egy szebb, tiszta élet, szebb és boldogabb magyarság, lelkibb szerelem. Az utánuk sóvárgás szüntelenül nyugtalanította a lelkét, képei ezerféle változatban tűnnek fel költészetében.”⁵⁵ 1913 őszén már úgy tűnt, hogy Ady feladta. Versben reflektál Kaffka Margitnak: „Óh, vágyini hogy szeretnék, / De nem vággyal, aki csak percnyi, / De vággyal, amellyel / Örökig ki lehet telelni.”⁵⁶ Király István fogalmazza meg legkerekebben, mit ért a versben Ady azalatt, hogy „Margit, egyfajta a fajunk”: „a földim vagy”.⁵⁷ De valójában jóval többet takar ez a „földim vagy” a közös szülőföldnél. Benne van az egyforma világnézet, érzelmvilág, együttgondolkodás. Valódi rokon lelkek voltak.

6. Távolból. Az 1914-es év mindkettejük életébe nagy változásokat hozott, megritkultak a találkozásaik. Év elején megjelent Ady *Ki látott engem?* című kötete, márciusban Fiumében üdült, áprilistól ismét Mindszenten volt, ahonnan – először – ellátogatott Csucsára, megismerkedni a leendő feleségével. Kaffka Margitot pedig szinte ugyanekkor összehozta a sors Bauer Ervinnel, majdani férjével. Aztán júliusban kitört a világháború...

Legendás, hogy Kaffka Margit és Ady első perctől mennyire háborúellenesek voltak. Nagy és merész dolog volt ennek hangot adni, mikor az egész ország háborúházban égett. Kaffka Margitot messze nem érte ezért annyi támadás, mint Adyt, ő „csak egy Asszony”. Persze azért voltak különbségek az érveikben: Ady mindent látó szeme elsősorban politikai szempontokat sorakoztatott fel, Kaffka Margité tisztán emberieket. Talán pontosabb úgy fogalmazni, Ady minden tekintetben háborúellenes, Kaffka Margit pacifista. Egy biztos, egyformán gyűlölték az egész irtózatot.

Helyrajzilag ettől kezdve majd három évig távol éltek egymástól. Kaffka Margit csodálatosan harmonikus szerelmi házasságot kötött. Ekkor már nem tanított, ment mindenhová, Szegedre, Kassára, végül Temesvárra, ahová kutatóorvos férjét a háború szólította. „Mindennél jobban érdekel ma a kettőnk s a kisfiam dolga, – a legközelebbi szűk kör. Irodalom, társasélet nem hiányzik, a politika nem érdekel; telis-tele vagyok részvéttel valamennyi szenvedő, vérző

⁵⁴ Ady Lajosné, *Az ismeretlen Ady*, Athenaeum Rt., 1943, 246.

⁵⁵ Schöpflin Aladár, *Ady Endre*, Nyugat Kiadó, 1934, 148.

⁵⁶ Ady Endre, *Vágyini hogy szeretnék*, Nyugat, 1913. 21. szám

⁵⁷ Király István, *Ady Endre*, Magvető Könyvkiadó, 1972, II. 637.

ember iránt, [...] és halálos aggodalommal várom enyéim sorsát.”⁵⁸ Temesváron, míg a férje a kórházban dolgozott, a gyakran fütetlen szobájukban Kaffka Margit nagyon sokat írt. A kiadóknál eleinte a sógornője intézte az ügyeit, ’17-től tartózkodott többet Budapesten.

Ady – a Csinszka kiskorúsága körüli hercehurcák miatt – csak ’15 tavaszán nősült meg. 1917 tavaszáig Csucsán éltek, onnantól Budapesten. Milyen volt ezalatt Kaffka Margit és Ady kapcsolattartása? Leveleztek, még ha nincsenek is meg a leveleik, van bizonyíték erre. Pityangmag: Kaffka Margitnak Schöpflin Aladárhoz írt levelében ez áll: „Adynk, a drága öt éves, Bölöninek meleg szeretettel és hálával nyilatkozott a levelemről s rólam. [...] csak az egészségére tudna vigyázni!”⁵⁹ Ez a kis szösz még azért is értékes, mert az „Adynk, a drága öt éves” kifejezéssel új, Ady felett gyengéden anyáskodó Kaffka Margitot mutat. Egy rövid üzenet maradt még fenn,⁶⁰ amely szintén arról tanúskodik, hogy az életküzdelmek dacára, nagyon is kapcsolatban maradtak egymással. Adyéék, az esküvőjük után meglátogatták Kaffka Margitékat Temesváron, ám ők akkor épp egy pesti kórházban próbálták kikúrálni Bauer Ervint a fronton szerzett tifuszából. Az üzenetben Kaffka Margit megígérte a viszontlátogatást. Hogy erre sor került-e, nem tudni.

1917 elején megjelent Kaffka Margittól – egyebek mellett – az *Állomások* c. regény. No, ezt nemigen dicsérte a kritika. A mából visszanezve azonban fontos kiegészítője a kordokumentumoknak, mert, ha idealizálva is, a Nyugat hőskorát ábrázolja. Nem melleleg megmutatja, hogy amikor írta, Kaffka Margit hogyan látta Adyt. Persze: költőistennek – mindörökké. A regényben *Kürthy Bálint*nak nevezi. Nem ő a regény főszereplője, úgyhogy csak 69 helyen⁶¹ beszél róla. Néhány kiragadott példa a regény szereplőinek szájából:

A 11. fejezetben: „...lehet, hogy mi mind csak azért leszünk híresek, azért őrzik meg nevünk, mert egyszer vagy kétszer valahol beszéltünk vele, vettük néhány durcás, parasztos szavát. Hisz ez egy vátesz, értsd meg, egy zseni! Az egyetlen, ami a földön nagyszerű; ez a különös, beteg túlvirágzás, az emberi csoda.”

A 12. fejezetben: „Kürthy Bálint, az az egyetlen! Utána pont jön és senki, semmi! Vagy ötszáz évig!”

A 14. fejezetben: „Ha az ember magát figyeli, Teklácska, azt hinné, hogy missziót vállalt, és mást sem akar életében, mint Kürthyt kommentálni, hirdetni; előtte járni, kiáltozva a pusztában! – Igen, hivatásérzésem! Tömjént égetni! Papnője lenni az emberistennek, a zseninek; ő a világosság, igen, a »Forrás!« A Szó, mely »mindnyájunk helyett mondatik«, és megoldja a némák nyelvét! Ő az Ajándék!”

Ha valaki ezektől a nagy szavaktól netán kétségbe vonná Kaffka Margit realizmusát, azért nagyot téved. Se nem süket, se nem vak, tudja, hogy egyesek

⁵⁸ Rolla Margit, *Kaffka Margit II. Út a révig*, MTA, 1983, 92.

⁵⁹ Kaffka Margit levele Schöpflinhez, 1915. 03. 05., *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 162.

⁶⁰ Kaffka Margit levele Adyhoz, 1915. tavasz, *Kaffka Margit válogatott levelezése*, Nap Kiadó, 2010, 171.

⁶¹ Google kereső.

mint vélekednek Adyról. A 15. fejezetben: „Ez a lángelme józan állapotaiban egy gógös, korlátolt, kellemetlen úr, egy vidéki bagaria gavallér, aki párbajozni tudna minden r... becsületéért; de mikor iszik (hála istennek sokszor teszi), akkor egy bájos ember, beszédes, rossznyelvű – kiveséz minden eleveneket és holtakat.”

Érdekes lenne tudni, hogy Ady mit szólt a regényhez, sajnos ez az információ is hiányzik. 1917 augusztusában így méltat a Nyugatban egy novelláskönyvet: „Barta Lajos a könyvével nekem olyan örömet okozott, mint Móricz Zsigmond óta Kaffka Margiton kívül talán senki még.”⁶² Ha friss élményből táplálkozott az utalás Kaffka Margit írásainak szeretetére, akkor bizony az *Állo-* másokon jól szórakozott.

Ebből az évből még Csinszkanál találunk értékes adatot egy találkozásukról. Úgy emlékszik vissza, hogy júniusban, még a felköltözésük előtt Adyval két hetet Pesten töltöttek. Ezalatt Ady Nyugat-matinén vett részt. Csinszka ehhez tesz egy szűkszavú megjegyzést: „felejthetetlen éjszaka Kaffkával”.⁶³

1918. év elején Kaffka Margit új verseskötetével jön: *Az élet útján*. Ady írja meg a kritikáját a Nyugatba.⁶⁴ Különös, ahogy küzd ebben az írásban Ady objektivitása az érzelmeivel. Ha versről van szó, nem ismer pardont, ilyeneket ír: „bizonyos, hogy Kaffka Margit is verseiben hiszi magát legjobbnak, legelőbbnek...” Máshol: „megkövült talán a saját intellektusának csodálatában...”, „a pompás szavak s a pompás illatokat kereső hosszú sorok az ő eltakarói”. Kemény szavak ezek, de túl komolyan venni nem lehet, mert Ady közben mást is mond: „az utolsó évek verseiben majdnem ingerítően dicsekszik a boldogságával”. Tény, hogy az árvaságban gyakori összeborulását Adyval Kaffka Margit szemérmetlenül „elárulta” az igaz szerelmi házasságával. Csak egy korrekt műbírálóknak ehhez nem lehet köze. Ady tudja. Ráadásul nem igazán irigy, sőt, nyilván örült Margit felhőtlen boldogságának, csak éppen egy cseppet savanyú a szülő. Az ideális társ megtalálása Kaffka Margitnak sikerült, neki nem. Önkritikusan mélyül el a versekben, végül megállapítva, hogy „ha néhány verssora visszacseng most, éppen most, bennem-belőlem: talán nem is volt egészen igazam”.

Ez volt az utolsó műbíráló, amit írt. Versei jönnek még.

Nincs nyoma, hogy az őszön már nagybeteg Ady miatt Kaffka Margit kétségbeesett volna, de valószínű, hogy a szokásosnál jobban nem aggódott érte, hiszen Ady olyan sokat volt padlón, és valahogy mindig felépült. Nem tudunk róla, hogy a Veres Pálné utcában látogatta-e.

A férjéhez, anyjához, barátaihoz írt leveleiből kiderül, hogy mennyire rettegett a spanyolnátha-járványtól. Kaffka Margitot három nap alatt, iszonyú kínok között vitte el.

Hogy mennyire nem volt tréfa Adynak a Kaffkával való kötetelke, azt Csinszka is megértette. „Ady előtt Kaffka halálát eltitkolom.”⁶⁵ Ady viszont kikövetelte a lapokat, így aztán mégiscsak értesült róla. Szó szerint letaglózta a hír. Csinsz-

⁶² Nyugat, 1917. augusztus 6.

⁶³ Vitályos László, *Ady-Léda-Csinszka*, MTA, 1977, 67.

⁶⁴ Nyugat, 1918. 9. szám

⁶⁵ Vitályos László, *Ady-Léda-Csinszka*, MTA, 1977, 71.

ka nem ok nélkül tette, amit tett. Úgy emlékszik, Ady „Kaffka halála napjától többet sohasem kelt föl”.⁶⁶

Ady Endre Kaffka Margitot ötvenhat nappal élte túl.

7. Még egy kis botanika. Olyan semmi kis virág a pitypang! Mondhatni: jelentéktelen. De a latin neve, a *Taraxacum*, a görög *zavar* és a *gyógyítani* szavakból származik.

Ja, és a karógyökerét kiirtani nem lehet.

CSOHÁNY KÁLMÁN: ADY-ILLUSZTRÁCIÓ
(A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM TULAJDONA)

⁶⁶ Uo.